

MI JÁR A BÁNTALMAZÓ (APA) FEJÉBEN?

RECENZIO

Lundy Bancroft, Jay G. Silverman, Daniel Ritchie (2013): *Lehet-e jó apa a bántalmazó? A partnerbántalmazás hatása a szülő-gyermek kapcsolatra*. Háttér, Budapest. / Lundy Bancroft (2015): *Mi jár a bántalmazó fejében? Az erőszakos és uralkodni vágyó férfi*. Háttér, Budapest.

PÁL Mónika

Magyarországon a legújabb adatok szerint (Wirth és Winkler, 2015) a 15 és 74 éves kor közötti nők 49%-át éri súlyos lelki, 19%-át fizikai, 7%-át pedig szexuális erőszak a partnerük részéről, és 10% azoknak az aránya, akiknek a gyereket partnerük vagy volt partnerük zsarolásra használja fel. Bár a családon belüli erőszak témájával foglalkozó könyvek száma az utóbbi években növekedett, a két kötet mégis hiánypótló. A nők és gyerekek ellen, férfiak által elkövetett erőszak témájával ugyanis még mindig kevés szakirodalom foglalkozik. A nagyközönségnek – elsősorban bántalmazott nőknek – szóló tájékoztató és önégió irodalom mellett rendelkezésünkre állnak szakirodalmi összefoglalók is, amelyek segítenek felismerni a bántalmazás jegyeit (McMillan, 2009), társadalmi kontextusba helyezik annak folyamatát (Szil, 2005), vagy éppen az elszennvedett traumák feldolgozásához nyújtanak segítséget (Herman, 2011). Olyan írás azonban, amely a bántalmazó férfiak gondolkodásmódját, viselkedését és ennek hatásait, illetve az ilyen férfiak szülői képességeit kimerítő részletességgel vizsgálná, magyar nyelven mostanáig nem volt elérhető.

Az első kötetet két szerzőtársával, a másodikat egyedül jegyző Lundy Bancroft elismert, a vonatkozó szakirodalmat behatóan ismerő szakember a nők elleni erőszak témájában. Bántalmazó férfiak számára tart csoportokat, így sok tapasztalattal rendelkezik azzal kapcsolatban, hogyan lehet hatékonyan kezelni a problémát. Mindkét könyvet érdemes lehet elolvasnia a bántalmazásban érintett nőknek, azonban míg a második olvasmányosabb, tankönyvszerűbb, kiemelésekkel és összefoglalásokkal segíti a megértést, addig az első inkább nevezhető szakirodalomnak, az aktuális kutatások és elméletek bemutatásnak, egyben kritikájának; emiatt talán nem olyan könnyen befogadható a laikusok számára. Pszichológusok, pszichiáterek, az igazságügyben, esetleg az egészségügyben és az oktatásban dolgozó szakemberek ugyanakkor rengeteg olyan tudnivalóhoz juthatnak mindkét kötetből, amivel valószínűleg eddigi képzéseik során nem vagy csak elvétve találkoztak. A könyvek bevezetői is értékes információkat tartalmaznak: az elsőből kiderül, milyen kevés kutatás foglalkozik azzal, hogyan hat a gyerekekre a partnerkapcsolati erőszak, a másodikban pedig

azt hangsúlyozzák, hogy nem az erőszakosan viselkedő férfiak megértése és a velük való empatizálás miatt érdemes tisztában lenni azzal, „mi jár a bántalmazó fejében”, hanem a jelenség megismerése és a védekezésre/menekülésre való felkészülés miatt.

Néhány területet mindkét könyv érint, ami érthető és szükséges is, hiszen a bántalmazó viselkedéssel és annak hatásaival kapcsolatos alapvető ismeretekről van szó. A szerzők mindenekelőtt eloszlatják a köztudatban és a szakemberek fejében is élő tévhiteket, amelyek például a bántalmazó férfiak szenvedélybetegségével, mentális problémáival, önértékelésével, vagy etnikai-kulturális háttérével függenek össze. Bancroft egy nagyon jól eltalált mondatban fogalmazza meg a lényegét: „*A bántalmazó férfiokról szóló, modern kultúrákat átszövő mítoszok nagy részét maguk a bántalmazók teremtették.*” (Mi jár a bántalmazó fejében? 46.) A szenvedélybetegségek és a bántalmazó magatartás kapcsolatával, a hasonlóságokkal és eltérésekkel a második könyvben egy külön fejezet foglalkozik, mivel gyakran még szakemberként is nehéz megmondani, vajon bántalmazna-e az adott férfi, ha például nem fogyasztana rendszeresen alkoholt. Emellett mindkét kötet összefoglalja, mi jellemző a bántalmazó gondolkodásmódjára általánosságban, hogyan támogatja az ilyen férfiakat – megfelelő tájékozottság, illetve gyakorlat hiányában – a szűkebb és a tágabb társadalmi környezetük, illetve kitér arra is, milyen körülmények között számíthatunk változásra. Értelemszerűen inkább az első könyv foglalkozik azzal, milyen szülői viselkedés jellemző a bántalmazó férfiakra, de a második is szentel egy fejezetet a témának.

A *Lehet-e jó apa a bántalmazó?* című kötetben nemcsak arról olvashatunk, milyen manipulációs technikák és az ezeket meg-

alapozó gondolkodásmód segítségével hatalmasodik az ilyen apa az anya és a gyerek(ek) felett, hogyan osztja meg a családot és befolyásolja annak dinamikáját, illetve mi jellemző az incesztuselkövetőkre, hanem arról is, hogy válás után akár a korábnál is veszélyesebbé válhat a bántalmazó viselkedése. Sok szó esik a gyermekvédelmi intézmények, bíróságok működéséről: Bancroft konkrét, a vonatkozó szakirodalmon és saját tapasztalain alapuló ajánlásokat is megfogalmaz a szakemberek felé. Hangsúlyozza például, hogy a további traumák megelőzése szempontjából mennyire fontos az anya (fizikai és pszichés) biztonságérzetének növelése, vagy az, hogy a gyerekek kifejezhessék az érzéseiket, az intézmények pedig megfelelő körültekintéssel tegyék lehetővé a láthatást. A könyv a bántalmazással kapcsolatos pszichés, emocionális és kognitív tényezők mellett tehát a gyakorlati, intézményekhez kapcsolódó feladatokról is kimerítő részletességgel ír. A társadalomnak ugyanis hatalmas szerepe van abban, hogy megtörténhet-e egyáltalán a bántalmazás, illetve abban, hogy milyen attitűdöket tapasztalnak, mennyire hatékony és szakszerű segítséget kapnak a súlyos traumákat átélt családtagok. Bancroft többször is utal arra, hogy kontraproduktív, amikor a szakemberek a bántalmazást egyéni pszichés problémaként kezelik. A pszichológusok ugyanis gyakran még fizikai erőszak előfordulása esetén is hajlamosak egy párkapcsolatban mindkét fél felelősségét hangsúlyozni, és a kommunikáció javításában látni a megoldást, miközben sokszor nem veszik komolyan a nő és a gyerekek félelmeit, illetve az anyával szemben a „szülői elidegenítés” vádját alkalmazzák. A szülői elidegenítés szindróma (PAS – Parental Alienation Syndrome) meglehetősen gyakran merül fel a bírósági eljárások során. Az APA ezzel kapcsolatosan kia-

dott állásfoglalásában – noha hivatalos álláspontot még nem alakított ki – rámutat arra, hogy a hiányzó tudományos bizonyíték fényében ennek a fogalomnak a használata szakmai szempontból aggályos (American Psychological Association, 2008). Egy rövid, magyar nyelvű kiadványban is szó van arról, hogy a PAS tünetegyüttes létezését jelen tudásunk szerint egyetlen komoly szakmai szervezet sem ismeri el (Kuszing, 2010).

A *Mi jár a bántalmazó fejében?* című könyv talán legérdekesebb és a témában itt-hon korábban megjelent szakirodalomhoz képest legtöbb új információt nyújtó fejezete az, amely a bántalmazók típusait sorolja fel és írja le olyan részletességgel, hogy azokat könnyen azonosíthatjuk. Az ismertetett tíz típusból a „követelő”-t, a „hallgatag kínzómaster”-t, a „kiképzőtiszt”-et vagy a „játékos”-t valószínűleg a legtöbb olvasó már jól ismeri közvetve vagy közvetlenül. Létezik ugyanakkor olyan bántalmazó is – Bancroft „érzékeny lélek”-nek nevezi –, akit sokkal nehezebb tetten érni: ezek a férfiak gyakran akár több éves önismereti munkán vannak túl, értenek az érzelmeik kifejezéséhez, és akár a nők szövetségeseinek is nevezhetik magukat, miközben a többi bántalmazóhoz hasonlóan ugyanúgy a hatalom megszerzése a céljuk a párkapcsolatban, vagy akár azon kívül is. Ez a fejezet sokat segíthet a nőknek abban, hogy elkerüljék a bántalmazó férfit, vagy ha már kapcsolatba kerültek vele, felismerjék az intő jeleket. A pszichológusoknak, az igazságügyben dolgozó szakembereknek pedig azért lehet fontos a típusok jellemző jegyeinek megismerése, mert ha bántalmazó férfiakkal kerülnek kapcsolatba a munkájuk során, azok kevésbé lesznek képesek manipulálni őket.

A bántalmazott nőkben, hozzátartozóikban, barátaikban és a pszichológusokban is

gyakran felmerül a kérdés, hogy meg tudnak-e változni a bántalmazók, és ha igen, hogyan lehet támogatni ezt a folyamatot. Mindkét könyvben szó van a témáról, és kiderül, hogy sajnos még a szakértők sem tudnak jelentős eredményekről beszámolni ebben a vonatkozásban. A bántalmazónak ugyanis nem áll érdekében a változás, hiszen rengeteg előnye van annak, hogy bántalmazhat, például hogy az ő szükségletei és céljai vannak közép-pontban, vagy uralkodhat a családtagjai felett. Ahhoz, hogy tényleg megváltozzon a viselkedése, Bancroft és munkatársai szerint egy 12 (a második könyvben 13) lépcsős folyamaton kell végigmennie. Ennek része többek között, hogy felelősséget vállal a bántalmazásért, tiszteletteljes viselkedést és nézeteket alakít ki, feladja a kiváltságait. A szerzők többször is hangsúlyozzák azt, milyen fontos szerepe van a bántalmazás dinamikájában az erőszakos viselkedés háttérében álló és ahhoz igazolást nyújtó gondolkodásmódnak. Ennek alapvető összetevője a jogosultságtudat, „*az a meggyőződés, amely szerint az embernek különleges jogai, kiváltságai vannak azoknak megfelelő felelősségek nélkül*” (*Lehet-e jó apa a bántalmazó? 27.*). Ennek belátása, majd átalakítása nélkül nem várható valódi változás. A második könyv egy rövid teszttel segít a bántalmazott nőknek annak felmérésében, hogy a partnerük vagy volt partnerük hol tart ebben a folyamatban.

A pszichológusok számára nem csupán azért hasznosak ezek a könyvek, mert a bennük foglaltak ismerete nélkülözhetetlen a bántalmazott nőkkel, gyerekekkel vagy bántalmazó férfiakkal folytatott munkához, hanem mert újabb kutatásokhoz, a kevésbé felderített területek alaposabb vizsgálatához is ötleteket adhatnak. Bancrofték szerint például fel kellene térképezni, hogy a bíróság által kirendelt szakértők hogyan diagnosztizálják

félre a bántalmazott anyákat, hogyan alakul a bántalmazásnak kitett családokban a testvérek közötti erőszak, milyen különbségek vannak a lány- és fiúgyerekek között az erőszak értelmezésében és a felelősségtulajdonításban, illetve hogyan működik az erőszakot elszenvedett gyerekek ellenálló és öngyógyító képessége. Végül, ahogy Bancroft is írja, „egy bántalmazás nélküli világ” megvalósítása csak akkor sikerülhet, ha a segítők nem áldozathibáztatóak, nem türelmetlenek és nem semlegesek. Fontos, hogy a különböző intézmények együttműködjenek egymással és ne váljanak a bántalmazók cinkosaivá, il-

letve hogy olyan nők foglalkozzanak bántalmazott nőkkel, akik már segítséget kértek és kaptak traumáik feldolgozásához.

A kutatásban és a klinikumban dolgozó pszichológusok egyaránt felelősek azért, hogy a bántalmazói magatartás támogatottsága visszaszoruljon. Meg kell tanulnunk felismerni a bántalmazás jeleit és a szexizmus különböző formáit ahhoz, hogy megfelelő támogatást tudjunk nyújtani a bántalmazott nőknek és gyerekeknek. Bancroft két könyve nagyon hasznos segítség lehet számunkra ebben a munkában.

IRODALOM

- American Psychological Association (2008): *Statement on Parental Alienation Syndrome*. <http://www.apa.org/news/press/releases/2008/01/pas-syndrome.aspx> (Letöltve: 2016.02.22.)
- HERMAN, J. L. (2011): *Trauma és gyógyulás. Az erőszak hatása a családon belüli bántalmazástól a politikai terrorig*. Háttér Kiadó, Budapest.
- KUSZING, G. (2010): *Hamis vád-e a hamis vád? A nők nem vádaskodnak alaptalanul incestus- és nemierőszak-ügyekben*. <http://nokjoga.hu/sites/default/files/filefield/vadaskodnak-e-nok-szexualis-eroszakkal-kg-2010.pdf> (Letöltve: 2016.02.22.)
- MCMILLAN, D. (2009): *De hiszen azt mondja, hogy szeret! Vagy csak uralkodni akar?* Arsenicum Kiadó, Budapest.
- SZIL, P. (2005): *Miért bántalmaz? Miért bántalmazhat? I. A családon belüli erőszak: A férfiak felelőssége*. Habeas Corpus Munkacsoport, Budapest.
- WIRTH J., WINKLER ZS. (2015): *Nők elleni erőszak az adatok tükrében. FRA – népesség-bűnügyi statisztikák*. <http://nokjoga.hu/sites/default/files/filefield/nane-fra-nepesseg-enyubs-final-2014-w-w-2015jun19.pdf> (Letöltve: 2016.02.22.)